

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ АНАЛІЗУ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розкрито сутність понять «інституціональне середовище», «інституційна основа», «інституціональна структура», визначено відмінності між ними. Визначено основні підходи, відповідно до яких формується визначення поняття «інституціональне середовище». Виявлено та проаналізовано структуру інституціонального середовища, яку умовно можна представити як три укрупнені складові: метайнститут (менталітет), інституційна основа (базові інститути – формальні та неформальні), комплементарні інститути та їхня роль у формуванні й функціонуванні інституціонального середовища.

Ключові слова: інституціональне середовище; інституціональна основа; інституціональна структура; базові та комплементарні інститути; менталітет.

Постановка проблеми. Визначення категоріального апарату інституціоналізму в контексті розмаїття наукових тлумачень категорій та їх перекладів із мови оригіналу має неабияке значення для наукового пошуку та формування адекватної картини об'єкта дослідження. Від правильної дефініції вихідних понять залежить правильна постановка наукової проблеми, вибір методів пізнання, і, врешті-решт, здатність осягнути істину.

Одним із таких об'єктів дослідження в рамках інституціонального аналізу виступає інституціональне середовище економіки, що являє собою важливий компонент базових умов реформування економіки. Неоінституціоналісти (Р. Коуз, О. Вільямсон та ін.) спочатку зосереджувалися на дослідженні інституціональних угод, визнавши інституціональне середовище екзогенним фактором. Утім, з кінця 1970-х років завдяки працям Д. Норта акцент змістився в бік вивчення еволюції інституціонального середовища в часі та впливу цієї еволюції на економічний розвиток. Д. Норт при цьому тлумачив інституціональне середовище як набір інститутів «конституційного» рівня, які визначають допустимі межі дії нових інститутів або кодексів поведінки в суспільстві [13, с. 587].

Сучасними дослідженнями доведено, що ігнорування ролі складових інституціонального середовища в трансформаційних процесах періодично призводить до колапсу державного управління, стрибкоподібних інституційних змін у суспільстві, погіршення соціально-економічного стану країн. При цьому може мати місце асинхронність у змінах інститутів, з одного боку, і технологій, механізмів управління та організацій – з іншого [2], що пов'язано з відсутністю системного підходу до реформування трансформаційних економік з боку держави та невідповідністю умов

і результатів виробництва сучасним потребам ринку.

Тож дослідження сутності інституціонального середовища, а також пов'язаних із ним компонентів є актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інституціональне середовище в багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідженнях пов'язується з такими поняттями, як «інституційна основа», «інституціональна система», «інституціональна структура», «інституціональний механізм» тощо. Сутність цих понять розглянуто в роботах О. Вільямсона [12], В. Вольчика [1], О. Гончаренка [2], А. Гриценка [5], С. Дегтярьової [4], Є. Капогузова [7], М. Кондратова [8], Д. Норта [9], Е. Фуруботна [13], А. Шастітко [15] та багатьох інших.

Проблемою постає те, що ці поняття по-різному тлумачаться не лише прихильниками інституціональної теорії, але й самими представниками напряму. Крім того, неоднозначність перекладу деяких понять з іноземної мови породжує поліморфізм термінології і, як наслідок, розходження в результатах наукових досліджень.

Виділення раніше невирішених частин загальної проблеми. Подальше уточнення сутності термінології, що характеризує формування та функціонування інституціонального середовища, вимагає визначення співвідношення між цими поняттями та напрямів підпорядкованості між явищами, які вони позначають.

Формулювання цілей статті. Метою статті є уточнення понятійного апарату аналізу інституціонального середовища національної економіки з визначенням його структури та змісту. У рамках системно-функціонального підходу дослідження передбачає вирішення таких завдань: 1) дослідження сутності

інституціонального середовища та виділення елементів його структури; 2) визначення взаємозв'язку інституціонального середовища з інституціональною основою економіки.

Вклад основного матеріалу дослідження. Інституціональне середовище є поняттям інституціоналізму, запозиченим у соціологів. Позиціонування цієї категорії в наукових дослідженнях здійснюється в декількох напрямках:

1. *Із позиції напрямів економічної теорії:*

- інституціональна економіка;
- нова інституціональна економічна теорія;
- еволюційна економічна теорія;
- політекономія.

Інституціональна економіка та нова інституціональна економічна теорія розглядають категорію інституціонального середовища через призму окремих інституціональних теорій. Утім, усі подібні визначення спираються на розуміння інституціонального середовища як сукупності норм та правил або інститутів, які слугують певним визначеним цілям, зокрема зниженню трансакційних витрат.

У рамках еволюційної економічної теорії (Р. Нельсон, С. Вінтер, К. Фрімен, С. Меткалф та ін.) інституціональне середовище виступає визначальним фактором економіки знань (призначене для генерації, поширення та розподілу знань) і розглядається як сукупність інститутів, що розвиваються відповідно до концепції біологічної еволюції за законами спадковості, мінливості та відбору.

З політекономічної точки зору інституціональне середовище може тлумачитися як система відносин різного характеру або з позицій структури суспільно-економічної формації. Визначення першого типу запропоноване М. В. Кондратовим та Р. І. Гаріповим [8, с. 1909], у якому інституціональне середовище представляється як сукупність соціально-економічних, організаційно-економічних, техніко-економічних та інституціонально-економічних відносин з приводу формування й реалізації інститутів, метою яких є ефективність розвитку економіки. У свою чергу, А. В. Горшков та Є. С. Сілова [3, с. 10] розглядають інституціональне середовище як сукупність базисних та надбудовних інститутів, що формують правила поведінки та взаємодії економічних суб'єктів й умови суспільного відтворення, визначаючи тим самим ефективність використання економічних ресурсів. На їхній погляд, у найбільш узагальненому вигляді інституціональне середовище включає в себе три основні елементи:

1) соціокультурні норми та цінності, особливості економічної свідомості, включно з релігійними, етичними аспектами, рівнем довіри в суспільстві – цей елемент є найменш мінливим;

2) правове поле, яке під впливом ментальної оболонки змінюється легше, але вимагає досить значних трансформаційних витрат з боку всіх акторів в економіці. При цьому внаслідок таких змін нерідко можуть виникати інституціональні пастки;

3) інституціональні організації.

2. *У контексті тієї чи іншої теорії інституціоналізму.* Тут треба виділити:

– теорію суспільного вибору (представники – Дж. Бьюкенен, Г. Талак, М. Олсон та ін.), яка вивчає інституціональне середовище діяльності індивідів та організацій у суспільному секторі та акцентує увагу на втратах, пов'язаних із діяльністю держави (економіка бюрократії, пошук політичної ренти та ін.);

– теорію трансакційних витрат (Р. Коуз, О. Вільямсон, А. Алчіан, Б. Клейн, Г. Демсец та ін.), яка розглядає вплив інституціонального середовища на витрати, викликані укладанням контрактів та функціонуванням інститутів. За О. Вільямсоном, інституціональне середовище – це основні політичні, соціальні та правові норми, що є базою для виробництва, обміну та споживання [12, с. 67];

– теорію прав власності (Р. Коуз, А. Алчіан, Г. Демсец, Р. Познер, Е. Фуруботн та ін.), у якій досліджується інституціональне середовище діяльності економічних організацій, акценти зміщуються на отримання вирашу від чіткої специфікації прав власності;

– теорію контрактів (М. Дженсен, В. Меклінг, Дж. Стігліц, Дж. Коммонс та ін.), яка аналізує вплив інституціонального середовища на процеси укладання та виконання контрактів. У цьому випадку домінують «правила гри», засновані на формальних (конституційних) нормах (конституційне право, адміністративне та майнове право, різні законодавчі та нормативні акти тощо) [6, с. 52–53].

3. *Із позиції предмета та завдань конкретного наукового дослідження.* Із поглибленням дивергенції в розвитку країн та соціально-економічних проблем, з якими вони стикаються, сучасні науковці адаптують визначення інституціонального середовища, установлені представниками інституціоналізму. Так, А. Е. Шастітко визначає інституціональне середовище з позиції розподілу обмежених ресурсів і характеризує його як один із найважливіших компонентів інституціональної матриці, яка обрамляє процес розміщення обмежених ресурсів, а також виявлення нових можливостей використання наявних та створення нових ресурсів [15, с. 201].

Інституціональне середовище, як і будь-яке середовище, виступає не лише сукупністю певних структурних елементів, але й включає взаємодію між ними та суб'єктами, які в ньому перебувають. Із цього погляду доцільним можна вважати визначення О. Г. Чубаря, який розглядає інституціональне середовище як сукупність найважливіших фундаментальних соціальних, правових, політичних, економічних, морально-етичних, культурних правил і норм, що визначають поведінку та взаємовідносини в суспільстві, у тому числі між суб'єктами господарювання та державою, і повинні бути спрямовані на підвищення ефективності економіки та рівня життя населення [14, с. 100], та А. Олійника [6], у якого інституціональне середовище представлено як сукупність цінностей, формальних і неформальних норм, які впливають на співвідношення стимулів у діяльності та забезпечують досягнення мінімальної згоди між людьми. Це елементарні конституційні та операціональні правила економіки, що складають її структуру, які спрямовують індивідуальну поведінку. Серед

наукових праць, присвячених окремим аспектам розвитку національної економіки – фінансовим відносинам, виробництву, торгівлі тощо, – спостерігається уточнення терміна «інституціональне середовище» відповідно до завдань дослідження. Так, М. Радева розуміє під «інституціональним середовищем корпоративного сектору економіки» накладену формальними та неформальними інститутами сукупність обмежень і можливостей для розвитку підприємств корпоративного сектору економіки, що свідомо або спонтанно виникають унаслідок контрактних відносин і мають динамічний характер [10, с. 127].

Отже, у підходах до виявлення сутності поняття «інституціональне середовище» можна виділити два компоненти – постійний, у рамках якого будь-яке інституціональне середовище є сукупністю інститутів, норм та правил, та змінний, який відповідає концептуальним аспектам деякої теорії, наукової школи, предметові та завданням окремого дослідження.

Середовище, у якому всі його складові взаємопов'язані, має визначену структуру. Тож інституціональне середовище характеризується своєю інституціональною структурою. В економічній літературі між поняттями «інституціональна структура» та «інституціональне середовище» часто проводиться аналогія. Частково таку точку зору можна прийняти, адже будь-яке середовище можна структурувати за його компонентами. Утім, за В. Вольчиком, «наявність деяких притаманних спонтанному ринковому порядку інститутів ще не є достатньою умовою для становлення ринкової інституціональної структури» [1, с. 23–24].

Відмінність між цими поняттями зумовлена тим, що зазвичай структуризація певної системи передбачає наявність двох взаємопов'язаних за певним правилом типів об'єктів: множини елементів та множини зв'язків між ними. Тут середовище від структури відрізняється тим, що середовище представляється як частина деякого зовнішнього простору, а структура – як сукупність внутрішніх елементів і зв'язків. Горизонтальна й вертикальна взаємодія між цими елементами з урахуванням зв'язків формує інституціональний механізм, що має забезпечувати передачу правил, прийнятих у рамках певного інституту.

Поняття «інституціональна структура» використовується у творах Д. Норта та інших неінституціоналістів. Під цим поняттям розуміється певний впорядкований набір інститутів, що створюють матриці економічної поведінки, які визначають обмеження для суб'єктів господарювання, які формуються в рамках тієї чи іншої системи координації господарської діяльності [1, с. 23].

Інституціональна структура також подається в наукових працях як упорядкована сукупність інститутів, що визначають особливості взаємодії суб'єктів у сфері виробництва (виробники, споживачі, суб'єкти, які фінансують, регулюють та контролюють процес виробництва) і детермінують економічну й соціальну ефективність із позицій суспільства [7, с. 195].

Інституціональна структура є спрямовуючим фактором щодо соціально-економічних відносин. Викону-

ючи розподільчу та координаційну функції, вона визначає:

1) найбільш привабливий вид діяльності та спосіб її здійснення. Ринкова економіка орієнтує на інноваційне осмислення нових потреб;

2) характер інформації та знань, що також можуть бути орієнтовані або на використання минулого досвіду, або на прогнозування та планування майбутнього;

3) модель економічної поведінки, яка ґрунтується на прийнятих цінностях і мотивах, відтворює певні рутини та може трансформуватися залежно від динаміки потреб.

Структура інституціонального середовища представляється через його взаємопов'язані складові елементи (інституції). Вони можуть бути класифіковані за такими критеріями:

1) за суб'єктами регулювання: державні, недержавні (ринкові та соціально-культурні);

2) за сферою прояву: політичні, економічні, соціальні, культурні, екологічні тощо;

3) за формами інституціоналізації: формальні та неформальні;

4) за походженням: архаїчні, іманентні, імплантовані (трансплантовані);

5) за складністю: «ті, що розв'язують прості питання обміну, та ті, що мають просторову й часову протяжність та охоплюють велику кількість індивідів» [9, с. 48];

б) за напрямом впливу: ті, що знижують трансакційні витрати, та ті, що їх підвищують.

Важливою базою для формування структури інституціонального середовища виступає інституційна основа – від англ. *institutional framework*, або інші варіанти перекладу – інституційна система чи інституційні рамки. Під цим поняттям Д. Норт розуміє «суміш інституцій, що сприяють підвищенню продуктивності виробництва, та інституцій, що перешкоджають входженню в галузь, спонукають до монополістичних обмежень і заважають дешевій передачі інформації» [9, с. 86]. Інституційна основа є джерелом економічного зростання і водночас витрат, що його супроводжують. По суті, інституційна основа являє собою певний каркас економіки, що складається з низки інституцій, які утворювалися тривалий час і розвивалися еволюційним шляхом. У зв'язку з цим властивістю інституційної основи, на відміну від інституціонального середовища, є слабка здатність до змін, інерційність. Зокрема, Д. Норт відзначав, що причинами слабого розвитку країн «третього світу» є не лише великі трансакційні витрати, а й тенденція інституційної основи увічнювати економічну слаборозвинутість через усталення засадничої структури виробництва. Подолання таких тенденцій можливе лише за умови докладання надзвичайних зусиль з боку реформаторів, завдання яких – відстояти свою позицію перед суспільством. Відмінність між цими двома поняттями простежується у вислові Д. Норта, що «створення інституціонального середовища <...> неможливе без складної інституційної основи офіційних правил, неофіційних обмежень і забезпечення виконання контрактів, котрі разом знижують транс-

акційні витрати» [9, с. 77–78]. Інституційна основа, отже, являє собою сукупність базових інститутів, які визначають характер інституціонального середовища, що формується в суспільстві, та задають рамки, обмеження для діяльності комплементарних інститутів [4, с. 51]. Структуру інституційної основи (системи) розглянуто в працях, присвячених інституціональній архітектоніці. Вона складається з таких ієрархічних рівнів: 1) цінності; 2) уміння; 3) рутини; 4) неформальні інститути; 5) формальні інститути [5, с. 863].

Водночас, на думку С. В. Дегтярьової [4, с. 51], інституційна основа базується на певному вихідному інституті, яким виступає менталітет. Включення такої духовної субстанції, як менталітет, у сферу інституціонального аналізу першим здійснив Т. Веблен, який вважав, що він впливає на здатність індивіда слугувати певним цілям виробництва за рахунок формування установок його поведінки, звичок, способу життя тощо.

Менталітет як неформальний базовий пра- і метаінститут проектує генетичну інформацію в усі сфери соціального життя, у тому числі й на політику, ідеологію та економіку, а передача такої інформації відбувається через інституціональні матриці; як семантична матриця, менталітет зумовлює смислові реакції культурних суб'єктів [5, с. 804]. У зв'язку з цим дослідники [5, с. 802] доводять необхідність підключення менталітету до проведення інституціональних реформ, у ході яких має відбуватися узгодження скоригованої реформами моделі поведінки агентів на ринку з нормами національної культури. Звідси й еволюція інституціональної основи (системи) відбувається шляхом «малих нарощувань», які породжені менталітетом, але спираються на

існуючу інституційну основу. Таке явище в інституціоналізмі назване *path dependence* – «залежність від траєкторії попереднього розвитку». Як зазначено в Д. Норта [9, с. 103], поступова зміна в загальній інституційній основі значно ширша за ту зміну, що настає тоді, коли економічні організації виділяють ресурси на зміну політичних правил, які є складовою середовища.

Окрім інституційної основи, що являє собою базові інститути, інституціональне середовище включає також комплементарні інститути, які мають допоміжний, додатковий характер, доповнюють дію базових забезпечуючи стійкість інституціонального середовища в тій чи іншій сфері суспільства.

Утворення таких інститутів здійснюється за допомогою трьох каналів – індивідуальні підприємці, політичні керівники та соціальні групи, які включені в інституціональний механізм як джерела формування комплементарних інститутів, які забезпечують реалізацію цілей і завдань їхньої діяльності.

Поділ інститутів на базові та комплементарні дає підстави розглядати інституціональне середовище двох порядків: першого, яке характеризує умови соціально справедливого розподілу результатів виробництва; другого, що характеризує умови формування внутрішніх інститутів розвитку, які включають соціально орієнтовані комерційні та некомерційні організації, що забезпечують контракцію між власниками факторів виробництва. У свою чергу, інституціональне середовище другого порядку підкоряється інституціональному середовищу першого порядку [11, с. 30].

Взаємозв'язок між інституціональним середовищем, його структурою та інституційною основою подано на рис. 1.

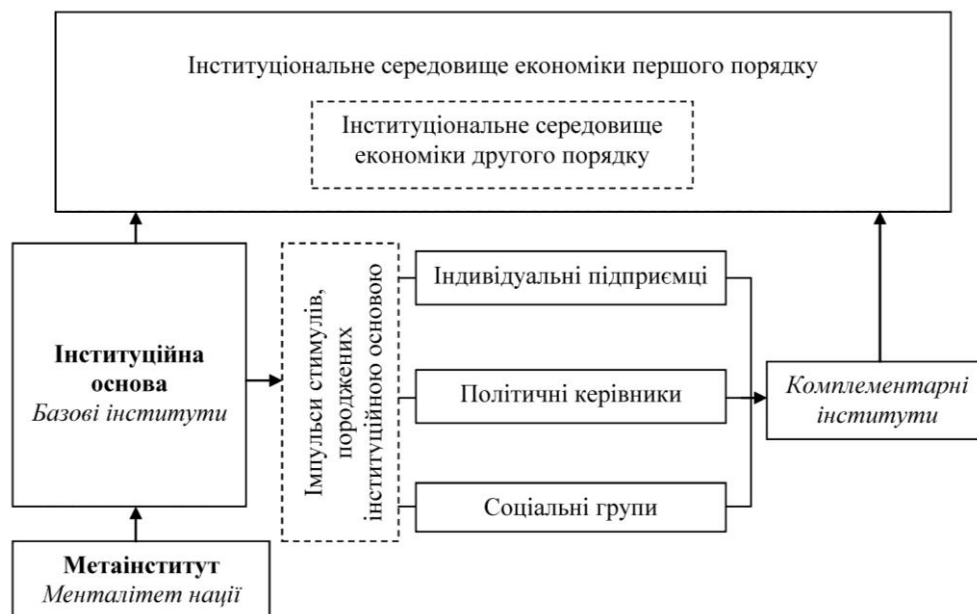

Рис. 1. Інституціональна структура національної економіки

Вплив якості інституціонального середовища на стан економічної взаємодії важко переоцінити. Ефективна структура правил не лише винагороджує

досягнення успіхів, але також накладає заборону на виживання погано пристосованих частин організаційної структури, а це означає, що ефективні правила

зупинятимуть невдалі починання та сприятимуть вдалими [9, с. 106].

Для досягнення окремих цілей у національній економіці інституціональне середовище має бути адаптованим до очікуваних змін і сприяти таким змінам. При цьому інституціональне середовище має забезпечувати:

– гармонізацію взаємовідносин «влада – бізнес – суспільство», що може бути реалізованим через розвиток інституту державно-приватного партнерства, заохочення розвитку громадських організацій, стимулювання соціальної відповідальності бізнесу тощо;

– гармонізацію формальних та неформальних інститутів на кожному етапі проведення реформ. Конфлікт між ними, як правило, призводить до порушення стійкості всієї інституціональної системи, загрожує країні соціально-політичною нестабільністю та економічною кризою;

– дотримання прав усіх учасників економічних відносин у ході здійснення трансакцій та по їх завершенні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз засвідчує, що поняття «інституціональне середовище», «інституційна структура», «інституційна основа» позначають різні явища, які, проте, пов'язані між собою через систему каналів

формування інституціонального середовища національної економіки. Різне тлумачення поняття «інституціональне середовище» викликано відмінністю в наукових поглядах, теоріях, із точки зору яких воно розглядається, та предмета й завдань конкретного дослідження. Утім, узагальнено, таке середовище є сукупністю інститутів, норм або правил, які спрямовані на певні цілі.

Інституціональне середовище не ідеальне. Тож економіка має прагнути до формування інституціональної основи, яка б сприяла покращенню умов функціонування економіки, критерієм чого найчастіше виступає скорочення трансакційних витрат. Економічні реформи у сфері інституціонального розвитку економіки, отже, мають бути спрямовані на вдосконалення інституційної основи економіки, формування недеформованих комплементарних інститутів. Вони мають узгоджуватися з наявними базовими інститутами, що формуються на основі такого мета інституту, як менталітет нації, який спричиняє глибоку регулятивну дію на поведінку людей та їхніх соціальних груп.

Розробка рекомендацій щодо здійснення інституціональних реформ, спрямованих на оновлення економічних відносин, вимагає розширення досліджень у сфері формування, впливу та закономірностей зміни державних і недержавних інститутів в економіці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вольчик В. В. Институциональная и эволюционная экономика : [учебное пособие] / В. В. Вольчик. – Ростов н/Д. : Изд-во ЮФУ, 2011. – 228 с.
2. Гончаренко О. В. Институциональное средовище інноваційного розвитку агропромислового виробництва [Електронний ресурс] / О. В. Гончаренко // Эффективна економіка. – 2014. – № 5. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3598>.
3. Горшков А. В. Качество институциональной среды как фактор экономического роста / А. В. Горшков, Е. С. Силова // Известия УрГЭУ. – 2006. – № 4(16). – С. 9–16.
4. Дегтярева С. В. Теоретический анализ институциональной структуры национальной экономики: общие основания / С. В. Дегтярева // Вестник Омского университета. Серия «Экономика». – 2011. – № 1. – С. 49–56.
5. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / Под ред. д-ра экон. наук А. А. Грищенко. – Х. : Форт, 2008. – 928 с.
6. Институциональная экономика : [учебник] / Под ред. А. Н. Олейника. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 704 с.
7. Капогузов Е. А. Трансформация институциональной структуры производства государственных услуг с позиций неонституционализма и новой политической экономии / Е. А. Капогузов // Европейський вектор економічного розвитку. – 2012. – № 2(13). – С. 195–199.
8. Кондратов М. В. Теоретические подходы к понятию «институциональная среда» / М. В. Кондратов, Р. И. Гарипов // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 11. – С. 1908–1911.
9. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; [пер. з англ. І. Дзюб]. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
10. Радева М. Институциональное средовище корпоративного сектора економіки / М. Радева // Институціональний вектор економічного розвитку. – 2014. – Випуск 4(2). – С. 21–28
11. Терновский Д. С. Институциональная среда в системе факторов экономического развития / Д. С. Терновский // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2008. – Т. 6, № 3, Ч. 2. – С. 29–31.
12. Уильямсон О. Частная собственность и рынок капитала [Текст] / О. Уильямсон // ЭКО. – 1993. – № 5. – С. 67–68.
13. Фуруботн Э. Г. Институты и экономическая теория: достижения новой институциональной экономической теории / Э. Г. Фуруботн, Р. Рихтер ; [пер. с англ. ; под ред. В. С. Катькало, Н. П. Дроздовой]. – СПб. : Изд. дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2005. – 702 с.
14. Чубарь О. Г. Институти та інституціональне середовище: теоретичні узагальнення засад економічного розвитку / О. Г. Чубарь // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 3(40). – С. 98–104.
15. Шаститко А. Е. Институциональная среда хозяйствования в России: основные характеристики / А. Е. Шаститко // Куда идет Россия?... Кризис институциональных систем: Век, десятилетие, год / Под общ. ред. Т. И. Заславской. – М. : Логос, 1999. – 464 с.

Ляховец Е. А.,

Черноморский государственный университет имени Петра Могилы, г. Николаев, Украина

Понятийный аппарат анализа институциональной среды национальной экономики

В статье раскрыта сущность понятий «институциональная среда», «институциональная основа», «институциональная структура», определены отличия между ними. Определены основные подходы, согласно которым формируется определение понятия «институциональная среда». Выявлена и проанализирована структура институциональной среды, которую условно можно представить как три укрупненных составляющих: метаинститут (менталитет), институциональная основа (базовые институты – формальные и неформальные), комплементарные институты, их роль в формировании и функционировании институциональной среды.

Ключевые слова: институциональная среда; институциональная основа; институциональная структура; базовые и комплементарные институты; менталитет.

Liakhovets O. O.,

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine

Conceptual apparatus of analysis of the national economy institutional environment

In the paper the sense of the notions «institutional environment», «institutional framework», «institutional structure» is revealed. The difference between these notions is determined. The structural elements of institutional environment classified by the theoretical approaches criterion are considered. The origins of approaches are: 1) the scientific direction of economic theory (institutional economics, neoinstitutional economic theory, evolutionary economic theory, political economy); 2) theories of the institutional concept (the theory of public choice, the theory of transaction costs, the theory of property rights, and the theory of contract); 3) goals, subjects and tasks of a specific study. The structure of economic institutional environment formation is studied and analyzed and its key components are defined. They are a meta-institution (mentality), institutional framework (basic institutions – formal and informal), and complementary institutions. The conclusion is that notions studied above differ from each other, but they describe related phenomena.

Keywords: institutional environment; institutional framework; institutional structure; basic and complementary institutions; mentality.

Рецензенти: *Горлачук В. В., д-р екон. наук, професор;*

Навроцький С. А., д-р екон. наук, професор.